

האופרה 'המשתה'

רון וידברג

האופרה נכנסה לחיי בשלב מאוחר יחסית. הייתי מודע כמובן לז'אנר בצעירותי; אבי היה חובב אופרה מושבע ואף שמעתי כמה מיצירות המופת שנכתבו בו, אך לא נמשכתי להיות חלק מעולם זה. האופרה מילאה בתקופה ההיא תפקיד שולי למדי בחיי המוזיקה של ישראל, וכך זה נמשך עד אמצע שנות ה-80 של המאה הקודמת. היעדר אופרה ברמה גבוהה ומיעוטם של זמרים באקדמיות למוזיקה מנעו באותה התקופה את הגירוי ההכרחי למוזיקאי הישראלי להתנסות באופרה ולעסוק בה. רק כשלמדתי בארצות הברית באוניברסיטת נורת'ווסטרן (Northwestern University; 1980) יכולתי לחוות פעילות אופראית אמיתית הן בבית הספר למוזיקה, בין סטודנטים-זמרים רבים שלמדו שם, והן בחיי המוזיקה מחוץ לאוניברסיטה. מורי לפסנתר, לליווי ולאיינטרפרטציה ווקלית לורנס דייוויס (Davis) היה גם מלווה ומנצח באופרה הלירית של שיקגו (Chicago Lyric Opera), והוא לקח אותי עמו לחזרות כלליות ולהצגות הבכורה שם, ועל כך אני חב לו רבות. כך קרה שהאופרה הראשונה בחיי הבוגרים שבהפקתה נכחתי הייתה טריסטן ואיזולדה מאת ואגנר בהשתתפות ג'ון ויקרס (Jon Vickers) בתפקיד טריסטן - חוויה ראשונית טובה לכל הדעות. שנה לאחר מכן עברתי לניו יורק, ושם הייתה לי הזדמנות לחוויות אופראיות רבות בשני בתי אופרה הגדולים של "לינקולן סנטר" (City Opera התחרתה אז ב-Met, ולשתיהן הייתה עונה ארוכה ועשירה). באותה שנה כתבתי את הניסיון הראשון שלי באופרה, באנגלית, על בסיס ספרו של ברם סטוקר (Stoker) דראקולה (Dracula). בעקבות מאמצים רבים הוצגה האופרה בהפקה פרטית ובבימוי מלא בגריניץ' וילג' (ב-The Greenwich House) ב-1984.

באותה עת כבר החלטתי שלא לכתוב עוד בסגנונות אוונגארדיים ולשוב אל מוזיקה טונלית. צעד כזה התפרש בשנות ה-80 המוקדמות כלא פחות מבגידה. הרגשתי שכבר לא נותר לי מה לתרום למה שמכונה "טכניקות מתקדמות", ולא

היה בי רצון להמשיך ולחזור על ההישגים של מלחינים שהערצתי אך לא הרגשתי מחויב ללכת בעקבותיהם. נוסף על כך, באתי לידי הכרה שאני מתקשה להביע במוזיקה הא־טונלית את השפה העברית ולכתוב באמצעותה לקול. לאחר תפנית סגנונית זו הרביתי בכתיבה לקול, ובכלל זה שירים רבים, מוזיקה למקהלה ואופרה. האופרה השנייה שכתבתי הייתה מחכים לגודו (*Waiting for Godot*) על פי סמואל בקט (Beckett), והיא נכתבה והופקה ב־1986 בבית הספר למוזיקה באוניברסיטת אינדיאנה בבלומינגטון שבארצות הברית (Indiana University, Bloomington) ביצירה זו הרגשתי שמצאתי את "הקול" שלי בתור מלחין מודרניסט הכותב מוזיקה טונלית (עם כמה גיחות לשורשים הא־טונליים של כתיבתי המוקדמת) ושהמסגרת המתאימה ביותר לכך היה הז'אנר המכונה "אופרה קאמרית".

אופרה קאמרית איננה אופרה מוקטנת, ממש כפי שרביעיית המיתרים איננה תזמורת מוקטנת. זו דרך ביטוי עצמאית ומובחנת ליצירת תיאטרון מוזיקלי־אופראי. הבמה קרובה אל הקהל יותר מבבית האופרה הגדול; האנסמבל הכלי מביע שקיפות רבה ביותר בקולות השונים ויכול להגיע לתחכומים רב־קוליים שקשה להשיג בתזמורת המלאה. כמו כן הוא משתלב בקולות הזמרים ויכול לעצב ביתר גמישות את המצלול והאיכות של המילים המושרות. תמיד הצבתי לפניי כאידיאל את מובנותן של המילים המושרות, אשר צריכות להישמע באותה בהירות ודרגת מובנות כפי שהדבר נדרש בתיאטרון הרגיל. במסגרת האופרה הקאמרית יש למלחין סיכוי רב יותר להגשים את האידיאל הזה. אפשר להביע מורכבויות של רגשות ושל רעיונות שהבמה הגדולה באופרה מתקשה להתמודד עמם.

המשתתף (Symposium) בעקבות אפלטון היא האופרה החמישית שכתבתי, בשנת 2014. זו אופרה במערכה אחת. הדבר שדרכן אותי לכך קיבלתי היה פרסום תרגום חדש לעברית של המשתתף של פרופ' מרגלית פינקלברג.¹ אנחנו מכירים את אפלטון בדרך כלל כפילוסוף דגול, אבל אנו נוטים להדגיש פחות את גדולתו בתור סופר. ההיבטים הספרותיים בכלל יצירתו מגיעים לשיאם בחיבורו "המשתתף", כתרכובת ייחודית של פילוסופיה וקומדיה. אפלטון עצמו מביע זאת בבהירות בדברי הסיום של גיבורו סוקרטס. סוקרטס פונה אל אגת'ון (מחבר הטרגדיות) ואל אריסטופנס (מחבר הקומדיות) ומנסה לשכנע את השניים ש"אותו אדם צריך לדעת לכתוב גם קומדיה וגם טרגדיה, ושמי שלמד להיות משורר טרגי צריך להיות בו בזמן גם משורר קומי" (תרגום: מרגלית פינקלברג, 2001). שיחה זו נערכת עם שחר, בעקבות שתייה כבדה, וסוקרטס הוא היחיד שנשאר פיכה.

1. אפלטון, המשתתף, תרגום, מבוא והערות: מרגלית פינקלברג, תל אביב: הוצאת חרגול, 2001, עמ' 109.

השניים אינם מצליחים לעקוב אחר רעיונותיו ושוקעים בתרדמה בעודו מדבר. סיום זה הוא דוגמה מסכמת לעירוב של רמיזות והתרחשויות קומיות שאפלטון משלב בספר עם רעיונותיו על האהבה. סיום זה גם מדגיש עמדה מרכזית של הפילוסוף-סופר: אין ערך לרעיונות אם איש אינו קשוב אליהם. הקומדיה היא אמצעי נהדר לטעת את הקשב בליבם של בני האדם. הוא גם תומך במוטו הנסתר, המפוזר ברמיזות מעודנות לאורך הספר כולו, לאמור: עליונותה של הפילוסופיה על האמנויות.

אנשים נוטים לחשוב שספר פילוסופיה אינו יכול לשמש לברית אופראית. הדעה המקובלת היא שאופרה נועדה להביע רגשות ולא להוליך רעיונות. רבים גם סוברים שאופרה אשר אין בה פעילות בימתית מרתקת ("אקשן") - נידונה להיות טרחנית ומשעממת. למרות זאת, אני מאמין שאם הטקסט חזק ומבריק דיו, העלילה מרתקת ומשכנעת והמסר מובן, הרי גם לאופרה שתיווצר על בסיסו יש סיכוי רב להיות בעלת תכונות אלו. אני מתבסס על ניסיוני המוקדם בחיבור מחכים לגודו. גם שם ניסו לשכנעני שהמחזה אומנם גאוני, אך סטטי מדי וחסר התפתחות עלילתית מרתקת; אך אני האמנתי תמיד שבמקום שיש תיאטרון גדול, עשויה לצמוח גם אופרה משכנעת. על אף ניסיון מוקדם (ומוצלח מבחינתו) זה, גם המשתה היה לניסוי או לסדנה שנועדה להוכיח את האפשרויות הבלתי מוגבלות של מדיום האופרה הקאמרית בהבעת טקסט רב-משמעי, מילים קשות ורעיונות מורכבים.

המשתה הוא בעיניי בראש וראשונה סיפור על אהבה בין בני האדם, השואפים להגשימה בדרך הנעלה ביותר. אהבה זו מתגלמת בדמותו של ארוס. יש לתת את הדעת על כך שביוון העתיקה, הדיון באהבה או בארוס מתמקד בראש וראשונה באהבה בין גברים ולא ביחסים בין גבר לאישה. קבוצת חברים באתונה מתאספת בביתו של אגת'ון כדי לחגוג את הצלחתו של המארח בתור מחזאי שמחבר טרגדיות. כשהם סועדים ושותים יחדיו, הם מחליטים לקיים דיון על ארוס: מיהו ארוס, וכיצד הוא משפיע על בני האדם. כל אחד מהמשתתפים באירוע נושא נאום על ארוס, על מקורותיו, על מהותו וישותו ועל פעולותיו. נראה שכולם מהללים את ארוס כאל היפה ביותר, מלבד אריסטופנס, מחבר הקומדיות, המספר פנטזיה משעשעת על מוצא האהבה בעקבות זעמו של האל זאוס על בני האדם. זאוס פיצל אותם לשניים, ומאז כל חצי מחפש את חציו האחר שהוא שייך אליו. לבסוף מגיע תורו של סוקרטס לדבר. במקום נאום הוא בוחר לנהל דיאלוג, בדרכו הידועה להוכיח את טענותיו. בשלב הראשון הוא שולל את היותו של ארוס אל ואת היותו יפה או טוב. או אז הוא מציג לפני הנוכחים את דמותה של דיוטימה, הכוהנת החכמה שפגש בעבר. דיוטימה פורסת בהדרגה את תפיסתה (ואת תפיסתו של אפלטון) בנוגע למושג האהבה. היא מתווה את המסלול שעובר האוהב-הפילוסוף

מתאוות הבשרים אל האהבה הטהורה והמופשטת. בעוד הנאספים מוצפים ברגשות העילאיים של הגילוי, בא אלקיביאדס, המצביא הגיבור, כשהוא שתוי למחצה, והוא מספר את סיפור אהבתו הנכזבת אל סוקרטס, המגלה מצידו את חיבתו למארח – אגת'ון. לאחר סיפורו של אלקיביאדס ומשולש האוהבים הנוצר בעקבותיו, באים אורחים לא קרואים רבים אל המשתה ומקימים מהומה שמביאה את הדיון הפילוסופי אל סופו.

מובן שיצירת המופת הנערצת של אפלטון אינה זקוקה לקומפוזיטור שייתן לה את פרשנותו באמצעות הלחנת המילים, הדיאלוגים והמונולוגים שבה; אולם המשתנה הוא יצירה ספרותית הבנויה במהותה באופן מוזיקלי, והמבנה שלה מעניק למלחין הזדמנות ואפשרויות רבות להתאים לו מוזיקה הלכה למעשה לצד היכולת לצייר באופן מוזיקלי את הרעיונות הפילוסופיים והפואטיים שכל דמות ביצירה מבטאת בדרכה. שפע המצבים הקומיים שבה נופל אף הוא כפרי בשל לידידו של המלחין בעל הנטיות לכך. פתיחתו של הספר היא כסיפור מעשה ורצף של דיאלוגים שמאפשרים מטבע הדברים עיבוד אופראי שמשולבים בו כל המוטיבים המוזיקליים של החוכמה, של האהבה ושל היופי שיבואו לידי ביטוי גובר והולך בהמשך העלילה. סצנת הנשף והסעודה משובצת בהמנונות לאלים זאוס ודיוניסוס, והטקסט לקוח מתרגומים לעברית (משנות ה-40) להמנונות ההומריים.² הוויכוח הגדול על האהבה נתון במבנה של סימפונייה: בתחילה ארוס מוצג כאל, ולאחר מכן ישנו דיון בהיבטים השליליים, ההמוניים של האהבה, דיון המביא לפיצולו של ארוס. קונפליקט זה של רעיונות יוצר את "הפרק הראשון" של הסימפונייה במובן הקלסי של המילה. לאחר פרק זה אנו שומעים שני פרקי ביניים קומיים, הכוללים את ה"סקרצו" של אריסטופנס ואת נאומו ההומוריסטי-אירוני של הרופא (לקול שיהוקיו של אריסטופנס). את נאומו הפואטי והרגשני של אגת'ון אחרי כן אנו יכולים להשוות לפרק "אראג'ו" סימפוני. לאחר שלושה פרקים אלו בא פרק הסיום – ה"פינאלה" בדמותו של סוקרטס. הוא נפתח כמבוא איטי, מסכם את הרעיונות שהושמעו עד כה ודוחה אותם בזה אחר זה (ממש כמו בפתיחת ה"פינאלה" בסימפונייה התשיעית מאת בטהובן). או אז הוא מתחיל לפתח את הנושא שלו – טבעו האמתי של ארוס. פרק זה נועד להיות שיאה של היצירה, ובו דמותה של דיוטימה מתנשאת מעל לכל הרעיונות שהושמעו עד כה, והיא מפתחת את האידאה של האהבה האפלטונית צעד אחר צעד. אולם הסימפונייה איננה יכולה להסתיים כך בשיא קולוסלי, והיא זקוקה לסיום –

2. הומרוס, ההמנונות ההומריים, תרגום מיוונית: שלמה שפאן, ירושלים: חברה להוצאת ספרים על יד האוניברסיטה העברית, תש"ו.

"קודה" - שישבור את המתח ויחזיר אותנו לעולמה של הקומדיה הפילוסופית. זה תפקידו של אלקיביאדס, החייל השיכור, הנושא נאום טרגי-קומי על אהבתו הבלתי מוגשמת לסוקרטס. בד בבד סיפור זה מסכם הלכה למעשה את תהליך האהבה שהוא תמצית העלילה של פרק הסיום ושל ה"סימפוניה" כולה. לצד עקרון הסימפוניה, שהיה קונספט מודע בתהליך היצירה, התרחש תהליך מודע פחות של וריאציה מתפתחת, כהגדרתו של ארנולד שנברג (Shoenberg). מלכתחילה גמלה בי ההחלטה שנקודת המוצא המוזיקלית של המשתה תהיה שיר שכתבתי שמונה שנים קודם לכן למילים של המשורר הישראלי מרדכי גלדמן. אין כמו טקסט חכם של משורר חכם כדי לסייע למלחין להגיע אל "מוטיב החוכמה" שגם יבטא את ההרגשה שאנו עוסקים בקלסיקה יוונית נשגבת, ואין דבר קלסי ונשגב יותר בעיניי מהסולם דו מז'ור דיאטוני שבו כתוב השיר. בכלל, לבטא רעיון מורכב באמצעות נעימה פשוטה - זו בעיניי תמצית העשייה האופראית. קרבתה של המלודיה לשיר ילדים ידוע לא גרעה בעיניי מעוצמתה הרוחנית. הייתה לי גם תוכנית (שוויתרתי עליה לאחר מכן) לשלב את השיר כאחד ההמנונים שמשתפי המשתה שרים בזמן הסעודה והסביאה. אף על פי שהשיר אינו מופיע ככזה באופרה, בכל זאת המוטיבים שלו הם הנושא המוזיקלי העיקרי שלה - נושא החוכמה - שממנו תפתח עלילת המשתה כמקלעת של וריאציות מתפתחות ותגיע לשיאה בדיאלוג של סוקרטס ובנאומה של דיוטימה. להלן תחילתו של השיר:³

בְּרֵאשִׁית הָיָה הַדָּבָר
וְהַדָּבָר הָיָה לְדַבָּרִים
וְהַדָּבָרִים הָיוּ לְדַבָּרִים אֲחֵרִים
דְּבָרִים רַבִּים נִרְאוּ כְּדָבָר
לְרִגַע נִרְאָה דָּבָר כְּדָבָר
וּכְעוֹד רִגַע קָסְמוּ עָבַר
וְדָבָר אַחֵר נִרְאָה כְּדָבָר.

3. מרדכי גלדמן, "הדבר", מתוך הספר: שיר הלב, בני ברק: הקיבוץ המאוחד, 2004, עמ' 28.

רון וידברג

Andante semplice

mp

legato pedale

mp

p

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

248

249

250

251

252

253

254

255

256

257

258

259

260

261

262

263

264

265

266

267

268

269

270

271

272

273

274

275

276

277

278

279

280

281

282

283

284

285

286

287

288

289

290

291

292

293

294

295

296

297

298

299

300

301

302

303

304

305

306

307

308

309

310

311

312

313

314

315

316

317

318

319

320

321

322

323

324

325

326

327

328

329

330

331

332

333

334

335

336

337

338

339

340

341

342

343

344

345

346

347

348

349

350

351

352

353

354

355

356

357

358

359

360

361

362

363

364

365

366

367

368

369

370

371

372

373

374

375

376

377

378

379

380

381

382

383

384

385

386

387

388

389

390

391

392

393

394

395

396

397

398

399

400

401

402

403

404

405

406

407

408

409

410

411

412

413

414

415

416

417

418

419

420

421

422

423

424

425

426

427

428

429

430

431

432

433

434

435

436

437

438

439

440

441

442

443

444

445

446

447

448

449

450

451

452

453

454

455

456

457

458

459

460

461

462

463

464

465

466

467

468

469

470

471

472

473

474

475

476

477

478

479

480

481

482

483

484

485

486

487

488

489

490

491

492

493

494

495

496

497

498

499

500

501

502

503

504

505

506

507

508

509

510

511

512

513

514

515

516

517

518

519

520

521

522

523

524

525

526

527

528

529

530

531

532

533

534

535

536

537

538

539

540

541

542

543

544

545

546

547

548

549

550

551

552

553

554

555

556

557

558

559

560

561

562

563

564

565

566

567

568

569

570

571

572

573

574

575

576

577

578

579

580

581

582

583

584

585

586

587

588

589

590

591

592

593

594

595

596

597

598

599

600

601

602

603

604

605

606

607

608

609

610

611

612

613

614

615

616

617

618

619

620

621

622

623

624

625

626

627

628

629

630

631

632

633

634

635

636

637

638

639

640

641

642

643

644

645

646

647

648

649

650

651

652

653

654

655

656

657

658

659

660

661

662

663

664

665

666

667

668

669

670

671

672

673

674

675

676

677

678

679

680

681

682

683

684

685

686

687

688

689

690

691

692

693

694

695

696

697

698

699

700

701

702

703

704

705

706

707

708

709

710

711

712

713

714

715

716

717

718

719

720

721

722

723

724

725

726

727

728

729

730

731

732

733

734

735

736

737

738

739

740

741

742

743

744

745

746

747

748

749

750

751

752

753

754

755

756

757

758

759

760

761

762

763

764

765

766

767

768

769

770

771

772

773

774

775

776

777

778

779

780

781

782

783

784

785

786

787

788

789

790

791

792

793

794

795

796

797

798

799

800

801

802

803

804

805

806

807

808

809

810

811

812

813

814

815

816

817

818

819

820

821

822

823

824

825

826

827

828

829

830

831

832

833

834

835

836

837

838

839

840

841

842

843

844

845

846

847

848

849

850

851

852

853

854

855

856

857

858

859

860

861

862

863

864

865

866

867

868

869

870

871

872

873

874

875

876

877

878

879

880

881

882

883

884

885

886

887

888

889

890

891

892

893

894

895

896

897

898

899

900

901

902

903

904

905

906

907

908

909

910

911

912

913

914

915

916

917

918

919

920

921

922

923

924

925

926

927

928

929

930

931

932

933

934

935

936

937

938

939

940

941

942

943

944

945

946

947

948

949

950

951

952

953

954

955

956

957

958

959

960

961

962

963

964

965

966

967

968

969

970

971

972

973

974

975

976

977

978

979

980

981

982

983

984

985

986

987

988

989

990

991

992

993

994

995

996

997

998

999

1000

1001

1002

1003

1004

1005

1006

1007

1008

1009

1010

1011

1012

1013

1014

1015

1016

1017

1018

1019

1020

1021

1022

1023

1024

1025

1026

1027

1028

1029

1030

1031

1032

1033

1034

1035

1036

1037

1038

1039

1040

1041

1042

1043

1044

1045

1046

1047

1048

1049

1050

1051

1052

1053

1054

1055

1056

1057

1058

1059

1060

1061

1062

1063

1064

1065

1066

1067

1068

1069

1070

1071

1072

1073

1074

1075

1076

1077

1078

1079

1080

1081

1082

1083

1084

1085

1086

1087

1088

1089

1090

1091

1092

1093

1094

1095

1096

1097

1098

1099

1100

1101

1102

1103

1104

1105

1106

1107

1108

1109

1110

1111

1112

1113

1114

1115

1116

1117

1118

1119

1120

1121

1122

1123

1124

1125

1126

1127

1128

1129

1130

1131

1132

1133

1134

1135

1136

1137

1138

1139

1140

1141

1142

1143

1144

1145

1146

1147

1148

1149

1150

1151

1152

1153

1154

1155

1156

1157

1158

1159

1160

1161

1162

1163

1164

1165

1166

1167

1168

1169

1170

1171

1172

1173

1174

1175

1176

1177

1178

1179

1180

1181

1182

1183

1184

1185

1186

1187

1188

1189

1190

1191

1192

1193

1194

1195

1196

1197

1198

1199

1200

1201

1202

1203

1204

1205

1206

1207

1208

1209

1210

1211

1212

1213

1214

1215

1216

1217

1218

1219

1220

1221

1222

1223

1224

1225

1226

1227

1228

1229

1230

1231

1232

1233

1234

1235

1236

1237

1238

1239

1240

1241

1242

1243

1244

1245

1246

1247

1248

1249

1250

1251

1252

1253

1254

1255

1256

1257

1258

1259

1260

1261

1262

1263

1264

1265

1266

1267

1268

1269

1270

1271

1272

1273

1274

1275

1276

1277

1278

1279

1280

1281

1282

1283

1284

1285

1286

1287

1288

1289

1290

1291

1292

1293

1294

1295

1296

1297

1298

1299

1300

1301

1302

1303

1304

1305

1306

1307

1308

1309

1310

1311

1312

1313

1314

1315

1316

1317

1318

1319

1320

1321

1322

1323

1324

1325

1326

1327

1328

1329

1330

1331

1332

1333

1334

1335

1336

1337

כאשר הצעתי את הנושא של "המשתה" לקבוצת "אופרה קאמרה" בניהולם של מרב ברק ודני ארליך, יכולתי להרגיש בתהייתם אם מדובר בפרויקט אפשרי ובחששם המובן מאי-הצלחה לממש את ייעודם להעלות על הבמה אופרה ישראלית מקורית. דאגתם נבעה בעיקר מהסדרה הארוכה של נאומים ארוכים על אודות האהבה, שלכאורה הם אנטי-אופראיים מטבעם. כמו כן הם היו מודאגים מהיעדר עלייה ברורה ומרתקת מבחינתם, ומעצם המצב הסטטי של סצנת המשתה. נשאלה גם השאלה עד כמה יוכל הקהל להישאר לשבת במקומו ולצפות, להאזין, לעקוב אחר כותרות הטקסט הרצות ולקלוט מסרים פילוסופיים. נוסף על כל אלה, היינו בנקודת זמן של פחות משנה לפני הבכורה המתוכננת, כשהמוזיקה למשתה עדיין לא החלה להיכתב.

בסופו של דבר נדרש לי חצי שנה כדי לכתוב את הפרטיטורה, כולל התזמור לאנסמבל קאמרי של חמישה כלי מיתר, חמישה כלי נשיפה מעץ (כולל קרן) וכלי הקשה, וכן עימוד והפקה של הפרטיטורה וכל התפקידים לכלי הנגינה. מכיוון שהסכמנו שההצגה אינה יכולה להימשך יותר משעתיים ללא הפסקה, וגם זה מעל ומעבר, היה עליי לערוך קיצורים רבים ביצירה ולהדק במידת האפשר (הפרטיטורה המקורית אורכת כשלוש שעות עם אפשרות להפסקה באמצעה). אינני יכול להעיד אם הדבר פגע באיכותה של המוזיקה או שיפר אותה, אבל ברור שוויתרנו לשם כך על חלקים גדולים ומהותיים מהטקסט. כאב לי במיוחד הוויתור על נאום הפתיחה של אפולודורוס בשבח הפילוסופיה. גם הפרדה משאר קטעי המוזיקה שהושטמו לא הייתה קלה. על דבר אחד לא ויתרתי - על המבנה דמוי הסימפוניה ועל הפרופורציות הפנימיות של היצירה.

לכסוף היה עלינו לפתור בעיה חמורה - הליהוק. המשתה היא אופרה של גברים. היה קשה למצוא זמרים ישראלים ברמה מספקת שיכלו ברגע האחרון להישאר בארץ ולהתחייב לפרויקט. מכאן בא הצורך המעשי לשנות את הקונספט ולבצע את היצירה כולה על ידי ליהוק של זמרות. עליי להודות שכאשר התברר שזו הדרך היחידה להביא את הפרויקט לידי גמר, עלו בי המחשבות לבטל את ההפקה כולה ולחכות לזמנים טובים יותר; אולם עליי גם להודות שטעייתי. השינוי המהותי הזה הוכח כרעיון דרמטי ובימתי מבריק: שירת ההלל לאהבת הגברים המופגנת ב"משתה" באה לידי ביטוי מוצלח באמצעות הליהוק לנשים, ואפילו העצימה את ההיבטים הקומיים והאירוניים הרבים של הטקסט. במאי האופרה דני ארליך החליט להכניס את המחזה לתוך מעין אפוקליפסה שבעקבותיה לא נותרו גברים על פני כדור הארץ. הנשים ששרדו, החיות כנוודות חסרות-בית ולבושות סמרטוטים וקרעים, ממלאות את תפקידי הגברים (כמובן חוץ מדיוטימה, שהיא אישה גם במקור), ומגלמות בהפרזה קומית את הניגודים בין המינים.

הליהוק לא רק הפך את המינים אלא גם קיטב בין אופי הדמויות כפי שבניתי אותן ביצירה ובין אופיין והופעתן בהפקה. את תפקידו של אגת'ון עיצבתי כטנור לירי ומעודן, המאוהב בסוקרטס ומשתפך בשיר תהילה לארוס. בהפקה נפל התפקיד בחלקה של זמרת הסופרן הדרמטי יעל זמיר, ובכך נחשפו ממדים חדשים בדמותו שלא הייתי מודע להם כלל. לעומת זאת, אלקיביאדס, הגיבור המהולל ויפה התואר של אתונה, נפל בחלקה של יעל לויטה, קומיקאית טבעית שניחנה בקול הסופרן הגבוה ביותר בצוות. את אריסטופנס, שעיצבתי ככסר-בופו המזרה אימה בסיפורו, גילמה זמרת המצו המרשימה בהופעתה בבת מרום, שעיצבה את נאומו יוצא הדופן בפרשנות נועזת ומפתיעה. עינת ארונשטיין, שרון דבורין ושירה רוז מילאו תפקידים קומיים נפלאים. את דמותו הראשית של סוקרטס ביצעה אנסטסיה קלון, ש"קפצה" לתפקיד שבועות אחדים לפני ההפקה, אך הרבר כלל לא הורגש הודות לביצועה המושלם, ומעל כל אלה התנשא קולה החם והסמכותי של יסמין כהן-אלנטק בתפקיד דיוטימה. המהירות ולחץ הזמנים שנכתבה בהם היצירה בטלים בשישים לעומת המהירות שבה כל הצוות המבריק הזה השתלט על התפקידים המוזיקליים והביא אותם לביצוע מדויק ושובה לב.

אוסף כמה דברים על עבודתו של במאי האופרה דני ארליך. הייתה לי הזכות (בשנת 1998) להזמין לראשונה בחייו למשימה של בימוי אופרה ("היובל" מאת אביו, המלחין חתן פרס ישראל אבל ארליך), ואחר כך עקבתי אחר עבודות הבימוי שלו. לאחר שראיתי כיצד הוא עיצב את הדמויות בהפקה של נישואי פיגרו בירושלים, גמלה בי ההכרה שהוא האיש שחייב לביים את המשתה, עוד בשנים שבהן הליברטו היה מונח במגירה שלי. על כן ראיתי בפניית "אופרה קאמרה" בניהולו אות משמיים, שהגיעה העת לכתוב את האופרה. במבט שטחי, גישתו ודרך עבודתו הם סיוט לכל קומפוזיטור שהשקיע לא מעט מחשבה בימאית באופרה שכתב; אולם כשראיתי כיצד הוא ניגש לטקסט המילולי והמוזיקלי והופך אותם כבמטה קסם לאירוע חזותי משעשע ורב-משמעי, הבנתי שמוטב להתרחק ולאפשר לו לקדם את העמדת המופע על פי דרכו. המלחין בא מצויד בתוכניות ובתוכנות שעל בסיסם חוברת האופרה, ואילו הבמאי על פי דרכו של דני ארליך "איך לו אלא את אשר לפניו". מצד אחר יכולתו לפענח את הטקסט בתוך שניות ולהכפיף אותו לתוכנות שלו הייתה מרתקת בשבילי, דווקא מכיוון שידעתי בבירור מאין באה האופרה ובידיו של מי הופקדה. ההתרחשויות על הבמה, גם אם היו לעיתים הפוכות ממה שדימיתי, היו מבחינתי משוב מדויק ומפתיע על היצירה הכתובה ועל מה שהיא מעוררת בזמן אמת בצופה והמאזין.

לסיכום, אופרה זו, בעיניי הטובה ביותר שחיברתי, עברה "דקונסטרוקציה"

האופרה 'המשתה'

מקיפה כבר בהפקת הבכורה (והיחידה). אולם במבט אל תהליך היצירה שלי ושל חבריי להפקה, וכשאני בוחן את התוצאה המצולמת, אני מרגיש שהגענו למזיגה המיוחלת של מילים, מוזיקה, רעיונות ובמה בעוצמה שמעולם לא חוויתי לפני כן.